

ANAYASA MAHKEMESİNİN “ANAYASAL KONUMU” ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Musa SAĞLAM*

ÖZET

Anayasa Mahkemesinin 1982 Anayasası'nda “Yargı” Bölümünde “Yüksek Mahkemeler” başlığı altında ilk organ olarak düzenlenmesi onun Anayasamızdaki konumu üzerindeki tartışmalara son vermemiştir. Özellikle Anayasa Mahkemesinin esas işlevinin niteliği, yasaların anayasaya uygunluğunun denetimini gerçekleştirmek, onu “genel mahkemeler” içinde değerlendirmemizi mümkün kılmamaktadır. Diğer yandan, Anayasa Mahkemesinin kamu erkleri karşısındaki pozisyonu ve Anayasa'da aynı başlık altında yer alan Yüksek Mahkemelerle ilişkileri dikkate alındığında onun orada düzenlenen yüksek yargı organları gibi bir “Yüksek Mahkeme” olarak tasavvur edilmesinin mümkün olamayacağı yargısı daha da kuvvet kazanmaktadır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin özel bir statüye sahip anayasal organlarımızdan biri olarak nitelendirilmesi daha yerindedir.

Anahtar kelimeler: Anayasa Mahkemesi, Anayasa Mahkemesinin Bağımsızlığı, Yüksek Mahkemeler ve Anayasa Mahkemesi, Kamu Erkleri ve Anayasa Mahkemesi

AN EVALUATION ON “CONSTITUTIONAL POSITON” OF CONSTITUTIONAL COURT

ABSTRACT

Although the fact that Constitutional Court has been arranged under the Section ‘Justice’ 1982, where Superior Courts are arranged, as a primary organ, this has never ended the discussions about its status since that time. We are unable to consider the Constitutional Court among ordinary justice especially because of its main function, which is the compliance audit with the constitution. On the other hand, when thought the Constitutional Court’s status with regard to public powers and its relations with other Superior Courts taken place under the same section, it looks more meaningful not to consider it as a superior court but to consider it as one of the constitutional organs with its own specific status.

Keywords: Constitutional Court, Independence of Constitutional Court, Superior Courts and Constitutional Court relations, Constitutional Court and Public Powers

GİRİŞ

Anayasa Yargısı Avrupa Modelinde (1) yasaların anayasaya uygunluğunun denetimini yapmakla görevli kılınan organın üst yargı organlarından biri olarak değil de “anayasal organ (organe constitutionnel)” (2) olarak nitelendirildiğini gözlemliyoruz (Favoreu, 1982: 29; Özbudun, 1995: 345). “Anayasal organ” kavramı kısaca bir organın kurucu metinde zikredilmenin yanında; varlığı, statüsü, yetki ve görevlerinin bizzat anayasaca tanımlanmasını ifade etmektedir (Kanadoğlu, 2004: 3). Favoreu kavramı daha geniş olarak şu şekilde açıklamaktadır: “Anayasal organ olarak Anayasa Mahkemeleri öyle bir statüye sahiptir ki bu statü sayesinde onlar işlemlerini denetlemek durumunda bulunduğu kamu erkleri karşısında sağlam bir güvenceye kavuşmaktadır. Onun kuruluşu, yapısı ve görevleri ilke olarak Anayasa tarafından belirlenmektedir. Böylece Mahkemenin statüsünde bir değişiklik yapmak ancak Anayasa hükümlerinde yapılan bir değişiklikle mümkün olmaktadır” (Favoreu, 1982: 29). Ayrıca bu hususta Crisafulli tarafından 1968’de ifade edilen ve “bugün pek çok İtalyan hukukçusunca kabul edilen” şu sözü de aktarmak gerekmektedir: “Kesinlikle Anayasa Mahkemesi ne adli yargı düzeni içinde ne de geniş anlamıyla (3) ele aldığımızda yargı teşkilatı içinde yer almaktadır (...) Anayasa Mahkemesi geleneksel olarak bildiğimiz devlet erklerinin dışında bulunmaktadır: O her alanda anayasaya saygınlığı sağlama misyonunu üstlenmiş bağımsız, ayrı bir erk oluşturmaktadır” (Akt., Favoreu et alii, 2000: 275-276).

1982 Anayasasında, Anayasa Mahkemesinin konumu onun Anayasa’da düzenlenen Yüksek Mahkemelerden biri olduğu izlenimini uyandırmaktadır: Üçüncü Kısım, Cumhuriyetin Temel Organları; Üçüncü Bölüm, Yargı; II- Yüksek Mahkemeler; A-Anayasa Mahkemesi (mad. 146–153). Oysa 1961 Anayasası Anayasa Mahkemesini “Yargı” bölümü içinde ayrı bir başlık altında düzenlemişti: Üçüncü Kısım, Cumhuriyetin Temel Kuruluşu; Üçüncü Bölüm, Yargı; D) Anayasa Mahkemesi (mad. 145–152) (4).

Türk Anayasalarındaki bu konumlandırmaya bakarak Anayasa Mahkemesinin Anayasa’da düzenlenen ve sırf yargısal bir fonksiyon yerine getiren bir organ olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ilk bakışta yaptığımız bu değerlendirme yanıltıcı olabilir, çünkü Mahkemenin yerine getirdiği işlevleri dikkate aldığımızda onu alelade bir yargı yeri olarak nitelemek mümkün görünmemektedir. Anayasa Mahkemesinin kamu erkleri ve Yüksek Mahkemeler karşısındaki durumunun daha ayrıntılı olarak incelenmesi onun özel statüsünü ve “anayasal organ” olma niteliğini daha net bir tarzda ortaya koyacaktır. O halde yapılması gereken önce Anayasa Mahkemesinin kamu erkleri karşısındaki durumunu (1.) ardından da onu Yüksek Mahkemelerden ayıran özellikleri belirlemektir (2.).

1. ANAYASA MAHKEMESİNİN KAMU ERKLERİNE KARŞI BAĞIMSIZLIĞI

Anayasa Mahkemesinin Türk Anayasal sisteminde de “anayasal organ”lardan biri olarak kabul edildiği ve kamu erklerine karşı bağımsızlığının gerçekleştirildiği iddialarını kuvvetlendiren unsurları şu şekilde ifade edebiliriz.

* Yrd.Doç.Dr. , Niğde Üniversitesi. İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü.

1.1. Anayasa ile Ayrıntılı Düzenleme

1982 Anayasası, diğer anayasal organlar da olduğu gibi -yasama ve yürütme organları- Anayasa Mahkemesinin kuruluş, işleyiş ve yetkilerini oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlemektedir. Zaten bu durum Türk Anayasa Mahkemesinin Avrupa Modelindeki diğer Anayasa Mahkemeleri ile ortak olan bir özelliğidir (Favoreu, 1982: 29).

1982 Anayasasının 148. maddesinin son fıkrası "Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen diğer görevleri de yerine getirir" hükmünü içermektedir. Böylece 1982 Kurucu İktidarı Anayasa Mahkemesine bir yetkinin verilmesinin veya ona ait bir yetkinin kaldırılmasının ancak anayasal bir hükümle yapılacağı esasını getirerek onun Meclis karşı-sındaki bağımsızlığını sağlayacak bir düzenleme öngörmektedir (Özden, 1988: 376).

Belirtmek gerekir ki ilk defa ülkemizde Anayasa Mahkemesini kuran 1961 Anayasasının 147. maddesinin 2. fıkrası da aynı hükmü içermekteydi. Anayasanın hazırlanış aşamasında Temsilciler Meclisinde bu maddeye ilişkin tartışmalar sırasında bir anayasa değişikliği olmaksızın Anayasa Mahkemesinin yetkilerini genişletmenin veya kısıtlamanın kesinlikle mümkün olmadığı belirtilmişti (Azrak, 1962: 654-655). Anayasa Mahkemesine yasayla yeni birtakım yetkilerin verilebileceği fikri bile Temsilciler Meclisi üyeleri arasında olumlu bir yanıt bulmadı (5).

Anayasa Mahkemesine ilişkin Anayasamızdaki hükümler o derece ayrıntılıdır ki Mahkemeye ilişkin yasa büyük ölçüde Anayasa hükümlerini tekrarlamak zorunda kalmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu alanda yasama organına sınırlı bir düzenleme yetkisi tanınmıştır. Tanör ve Yüzbaşıoğlu'na göre bu durum hukuk açısından son derece doğru, tutarlı bir tutuma işaret etmektedir. Çünkü denetimi yapılan organa, denetim yapan organın hukukî statüsünü, görevlerini ve yetkilerini belirleme olanağının verilmesi kabul edilemez (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2001: 455). Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin işleyişinin, yapısının ve yetkilerinin değiştirilmesi ancak anayasa değişikliğine ilişkin bir yasayla yapılabilecektir. Bu anlamda Anayasa hükümleri sayesinde Anayasa Mahkemesi oldukça önemli bir güvenceye kavuşmaktadır (Kıratlı, 1966: 49-50; Özbudun, 1995: 345).

1.2. Anayasa Mahkemesi İle İlgili Kanunda Değişiklik Yapan Kanunların Denetimi

Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki 2949 sayılı Kanunun herhangi bir maddesinde değişiklik yapacak olan yasama organı bu değişikliğin Anayasa uygun olup olmadığı konusunda son derece titiz davranmak zorundadır. Zira büyük bir olasılıkla Cumhurbaşkanı, Ana muhalefet partisi meclis grubu veya Meclis üye tamsayısının 1/5'i tarafından bu değişiklik için Anayasa Mahkemesi önünde iptal davası açılabilir. Böylece Anayasa Mahkemesi kendi yetkilerini etkileyen yasal bir düzenlemenin Anayasa hükümlerine uygunluğunu denetleme imkânına sahip olacaktır. Bu açıdan bakıldığında Fransız Anayasa Konseyinin 1958 Kurucu İktidarı tarafından Türkiye örneğine göre daha güvenceli bir konuma kavuşturulduğu söylenebilir. Türkiye'de Anayasa Mahkemesi, kanunları ancak kendisine bir başvuru olduğunda denetleyebildiği halde Fransız Anayasa Konseyi (Conseil constitutionnel) organik kanunları (lois organiques) yayınlanmalarından önce, başvuru olmaksızın; alelade kanunları (lois ordinaires) ise ancak başvuru halinde incelemektedir. 1958 tarihli Fransız Anayasasının

63. maddesine göre Anayasa Konseyine ilişkin kanun bir organik kanun olduğundan bu kanunda yapılacak bir değişiklik, Konsey'in mecburi denetime tabidir (Renoux et de Villiers, 1994: 1023).

Demek ki Anayasa Mahkemesi anayasal bir organ olarak görevlerini diğer bütün devlet otoritelerden bağımsız bir şekilde yerine getirmektedir. Anayasa Mahkemesinin içtüzüğü de zaten bunu açık olarak ifade etmektedir : "Anayasa Mahkemesi, görevlerini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının sağladığı teminat altında, Anayasada ve kanunlarda gösterilen esas ve usuller ve bu içtüzük hükümleri uyarınca yerine getirir". 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesinin içtüzüğü bu hususu daha belirgin olarak vurgulamaktaydı: "Anayasa Mahkemesi hiçbir makama bağlı değildir. Üyeleri, görevlerini Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının sağladığı teminat altında yaparlar" (Hocaoğlu ve Ocakcioğlu, 1971: 61-70; Azrak, 1962:653).

1.3. Anayasa Mahkemesinin Yöntemsel Bağımsızlığı

Anayasa Mahkemesi önünde izlenecek prosedüre ilişkin esasların ve çalışma usulünün bizzat Mahkemenin kendisi tarafından belirlenmesi de onun bağımsızlığının diğer önemli yönünü oluşturmaktadır. Esasen usule ait kuralların Anayasa ve yasalarda ayrıntılı olarak belirlenmesi halinde Mahkemenin usulî (yöntemsel) bağımsızlığı zedelemiş olacaktır (Favoreu et alii, 2000: 253). 1961 ve 1982 Anayasaları -Yasama Meclisleri örneklerinde olduğu gibi- Anayasa Mahkemesini, kendi çalışmalarını düzenlemek ve üyeleri arasında görev dağılımını belirlemek için, kendi içtüzüğünü hazırlamaya yetkili kılmıştır. Gözler'in de işaret ettiği gibi az çok bağımsızlığa sahip olduğu düşünülen organların kendi çalışmalarını düzenlemek amacıyla hazırladıkları metinlere "içtüzük" adı verilmektedir (Gözler, 2000: 334).

1961 Anayasasının 148. maddesinin ilk fıkrasını aynen tekrar eden 1982 Anayasasının 149. maddesinin 2. fıkrasına göre "Anayasa Mahkemesinin (...) çalışma esasları ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı içtüzükle düzenlenir". Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yasanın 14. maddesi bu fıkranın içeriğini daha da netleştirmektedir : "Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin sicillerinin tutulması, izinleri ve sağlık durumları ile ilgili hükümler ve duruşmalı işlerde ve törenlerde giyecekleri kisveler ve öteki özlük işleri Anayasa Mahkemesi içtüzüğü ile düzenlenir". Bu hükümlerden de çıkarılacağı gibi Anayasa Mahkemesi kendi çalışmalarını belirlemek konusunda bağımsızlığa sahiptir.

Fransız Anayasa Konseyinin de yaptığı farklı denetimler için uygulayacağı yargılama usulüne ilişkin kuralları belirlemede bağımsızlığa sahip olduğunu belirtmeliyiz. Konsey, senatörlerin ve milletvekillerinin seçimiyle ilgili uyuşmazlıklarda ve referandum işlemlerine ilişkin itirazları değerlendirdiği olaylarda uygulayacağı prosedüre ilişkin esasları içeren iki ayrı metni kabul etmiştir (Renoux et Villiers, 1994: 1045-1050). Ancak Favoreu'nün de belirttiği gibi Anayasa Konseyi norm denetimi de dâhil olmak üzere diğer görev alanlarında ise zaman içinde uygulamayla oluşmuş yazılı olmayan kuralları uygulamaktadır (Favoreu et alii, 2000: 308).

Anayasa Mahkemesinin kendi çalışmalarını kendi hazırladığı içtüzüğe göre yürütmesi Parlatonun çalışmalarını kendisi tarafından hazırlanan ve kabul edilen içtüzük kurallarına göre yapmasını hatırlatmaktadır. Bu yetki aslında iki anayasal kurumun

“yöntemsel (usulî) bağımsızlığını” ortaya koymaktadır (Özbudun, 1995: 345). Anayasamıza göre usulî planda bağımsızlıktan yararlanan Anayasa Mahkemesinin 1993 yılında verdiği bir karar onun bu alandaki bağımsızlığını nasıl geniş algıladığını göstermektedir. Anayasa Mahkemesi, yürürlüğü durdurma (6) kararını almaya kendini yetkili gördüğü 1993/40–2 karar sayılı ve 21 Ekim 1993 günlü kararında bu yetkisini diğer nedenler arasında usul açısından sahip olduğu bağımsızlığına bağlamaktadır.

“Anayasa’nın üstünlüğünü sağlamak için başvurulmasında zorunluluk gördüğü bütün usul kurallarını uygulaması Anayasa Mahkemesinin görevinin doğal sonucudur. Anayasa’nın üstünlüğü ve korumasının sağlanabilmesi için bu gereklidir” (AYMKD, Sayı 29: 578).

Aynı karar, 1961 Anayasası dönemindeki Anayasa Mahkemesine ilişkin 44 sayılı kanunun gerekçesine atıfta bulunarak, gerekçede “usule ilişkin boşlukların Anayasa Mahkemesince doldurulması” esasının kabul edildiğinin altını çizmektedir.

Anayasa Mahkemesine ilişkin kanun “tasarı(sın)da usul hükümlerine oldukça geniş bir yer ayrılmıştır. Bununla beraber... konacak usul hükümlerinin ihtiyaca uygunluk derecesini şimdiden kestirmenin güç olacağı, kurulacak Anayasa Mahkemesinin, vasfı itibarıyla karşılaşacağı usul meselelerini umumî esaslar dairesinde içtihat yoluyla kolaylıkla çözebileceği düşünülerek bu sahada da kapsayıcı bir düzenlemeden kaçınılmıştır”. Ve yine aynı Yasa hakkındaki Karma Komisyon raporunda, “Anayasamız, Anayasa Mahkemesince uygulanacak usul bakımından münferit bazı esaslar koymakla yetinmiş ve öbür esasları kanuna bırakmıştır. Bu nedenle tasarı metninde usul hükümlerine oldukça geniş bir yer verme ihtiyacı duyulmuş ve hüküm sevk olunmayan hususların da içtihadı terk edilmesi uygun görülmüştür.” denilerek, usule ilişkin boşlukların Anayasa Mahkemesince doldurulması kabul edilmiştir” (AYMKD, Sayı 29: 578).

1982 Anayasası döneminde kabul edilen Anayasa Mahkemesine ilişkin 2949 sayılı Kanunun gerekçesinde böyle bir ifade olmamasına rağmen Anayasa Mahkemesine göre kendisinin usul alanındaki bağımsızlığını ifade eden bu fikir hala geçerlidir.

“Gerçi 2949 sayılı Yasa’nın gerekçesinde ve komisyon raporlarında böyle bir açıklama bulunmamaktadır. Ama 44 sayılı Yasa’nın gerekçesine yansıyan ve yöneme ilişkin boşlukları doldurma yönünden Anayasa Mahkemesinin özel konumunu belirten görüşün bugün de geçerli olduğu söylenebilir” (AYMKD, Sayı 29: 578).

Yasaların anayasaya uygunluğunun denetimini yapmak ve Devlet, topluluklar ve bölgeler arasındaki uyuşmazlıkları çözmekle görevli olan Belçika Hakem Mahkemesi de (Cour d’Arbitrage) kendi kuruluş, yetki ve işleyişine ilişkin 28 Haziran 1983 tarihli yasaya dayanarak hazırladığı 15 Aralık 1987 tarihli içtüzüğün ikinci maddesinde Türk Anayasa Mahkemesinin bu kararındakine benzer tarzda bir yetkinin kendisine ait olduğunu açıklamıştır : “28 Haziran 1983 tarihli yasadaki yer alan kuralların uygulanmasında şayet uygulamaya ilişkin esasların yorumlanması ve daha belirgin kılınması gerekirse Mahkeme bu konuda gerekli kararları alır. Bunlar Resmî Gazete’de (Moniteur Belge) yayınlanır” (Delpere et Rassin-Roland, 1987:476).

1.4. Anayasa Mahkemesinin İdari ve Mali Özerkliği

Anayasa Mahkemesinin bütçesiyle ilgili esaslar ve ayrı bir idarî teşkilatının varlığı diğer kamu erkleri karşısında onun bağımsızlığını güçlendirmektedir.

Anayasa Mahkemesine ilişkin 2949 sayılı kanunun 56. maddesi Mahkemenin malî yönden bağımsızlığını ortaya koymaktadır. Anayasa Mahkemesi genel bütçe içinde yer alan kendi özel bütçesine sahiptir. Bu bütçenin birinci derecede ita amirliğini Anayasa Mahkemesi Başkanı; ikinci derecede ita amirliğini ise Mahkemenin Genel Sekreteri yapmaktadır. Anayasa Mahkemesi, bütçe üzerindeki tasarrufları mevzuunda herhangi bir otoriteye tabi değildir. Zaten aynı maddenin izleyen fıkrası da; Mecliste bütçe görüşmeleri sırasında Anayasa Mahkemesiyle ilgili olarak ya Adalet Bakanı ya da Mahkemenin rıza göstermesi halinde Mahkemenin Genel Sekreterinin hazır bulunacağını ve bu görüşmelere hiçbir şekilde ne Anayasa Mahkemesi Başkanının ne de üyelerinin açıklamalarda bulunmak üzere çağrılmayacağını belirtmektedir.

Anayasa Mahkemesinin bütçesi konusunda ülkemizdeki uygulama İtalya’daki uygulamayla benzerlikler göstermektedir (Escarras, 1992: 275). Fransız Anayasa Konseyi de yapacağı harcamaları serbest bir şekilde değerlendirerek kendi bütçesini hazırlamakta ve devletten kendisine yeterli kaynağın verilmesini talep etmektedir. Genel bütçenin “Kamu erkleri” başlığı altında Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento bütçeleriyle beraber bulunan Anayasa Konseyi bütçesi Parlamentoda parlamenterler tarafından üzerinde herhangi bir tartışma yapmadan kabul edilmektedir (Favoreu et alii, 2000: 309).

Uygulamada Türk Anayasa Mahkemesinin bütçesinin TBMM’de sorunsuz bir şekilde kabul edildiği görülmektedir. Bütçe görüşmelerinde söz alan siyasi parti temsilcileri Mahkemenin demokratik sistemimiz içindeki vazgeçilmez yerine işaret etmekte, onun daha iyi bir şekilde işleyişi için yapılması gerekenleri dile getirmekte ve eleştirilerini yumuşak bir tonda ortaya koymaktadırlar (7).

Anayasa Mahkemesi, aynı zamanda Başkanının sorumluluğu altında faaliyet gösteren kendi idarî teşkilatına da sahiptir: Anayasa Mahkemesinde görev yapan raportörler arasında Mahkeme Başkanınca seçilen bir genel sekreter ve ona yardımcı olmak üzere aynı usulle belirlenen bir genel sekreter yardımcısı; davaların incelenmesinde Anayasa Mahkemesine yardımcı olmak üzere hakimler ve savcılar, Sayıştay denetçileri ve siyaset bilimi, ekonomi ve hukuk alanında görev yapan öğretim üyeleri arasından gelen gereği kadar raportör (8); Mahkemenin 14 ayrı hizmet biriminde (Yazı İşleri Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü, Çeviri Birimi, Bilgi İşlem Merkezi Müdürlüğü, Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü...) görev yapan 140 civarında çalışan (9).

Anayasamızın 153. maddesi son fıkrasına göre kararları yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayan Anayasa Mahkemesi esas olarak yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli olan ve diğer kamu erkleri karşısında bağımsızlığa sahip “anayasal bir organ”dır. Mahkemenin, Anayasada “Yargı”nın yer aldığı Üçüncü bölüm’de “Yüksek Mahkemeler” başlığı altında ilk organ olarak düzenlenmesi onun “anayasal organ” olma niteliğini ortadan kaldırmamaktadır.

2. ANAYASA MAHKEMESİNİN YÜKSEK MAHKEMELER KARŞISINDAKİ DURUMU

Anayasa Mahkemesinin diğer yüksek yargı organları karşısındaki durumuna gelince biçimsel açıdan o 1982 Anayasasında yüksek yargı organları arasında yer almaktadır (10). Ancak, 1982 Anayasası "Yargı" bölümünde bulunan diğer yargısal kurumlara tek bir maddede ve oldukça sınırlı bir çerçevede yer vermesine rağmen Anayasa Mahkemesini sekiz madde halinde (146–153) ve gayet ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir.

Anayasa Yargısı Avrupa Modeli içinde yer alan diğer ülkelerde Anayasa Mahkemelerine ilişkin esasların Anayasaların hangi bölümlerinde yer aldığına bakacak olursak 23 Mayıs 1949 tarihli Federal Alman Anayasası ile Türk Anayasaları arasında bir paralelliğin olduğunu gözlemleriz. Çünkü bu ülkede de Anayasa Mahkemesi yargı organlarının yer aldığı başlık altında (IX: Die Rechtsprechung / Le pouvoir judiciaire) düzenlenmiştir (mad. 92–94). Buna karşılık Fransız ve İtalyan Anayasalarının farklı bir düzenlemeye sahip olduğunu görüyoruz, diğer bir ifadeyle bu ülkelerde Anayasa Mahkemeleri yargı organlarının bulunduğu bölümde yer almamaktadır. 17 Aralık 1947 tarihli İtalyan Anayasası, Mahkemeyi "Cumhuriyetin Kuruluşu"nu düzenleyen İkinci Kısım'da son başlıkta [Titre VI: Garanties Constitutionnelles (Anayasal Garantiler)] anayasa değişikliğine ilişkin hükümlerle beraber düzenlemektedir (mad. 134–137). 1958 tarihli Fransız Anayasası da Anayasa Konseyini Anayasa'da tamamen ayrı bir başlık altında (Titre VII: Le Conseil constitutionnel) düzenlemiştir (mad. 56–63) (11).

Bu başlık altında Anayasa Mahkemesinin Anayasamızdaki yerinin onun statüsünü belirlememede kesin bir ölçüt olamayacağına işaret ettikten sonra onu "Yüksek Mahkemeler"den ayıran esaslar sıralanacaktır.

2.1. Anayasa Mahkemesinin Anayasa'daki Yerinin Belirleyiciliği Sorunu

1982 Anayasasının hazırlanışı esnasında Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı, Anayasa Mahkemesinin Anayasa tasarısındaki yeri konusunda yapılan itirazlara şu şekilde cevap veriyordu: Anayasa Mahkemesi devletin bütün aktiviteleri, faaliyetleri üzerinde bir denetim yaparak ülkede "Hukuk Devleti" idealinin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Anayasa Komisyonu tarafından Anayasa Mahkemesi bir "Yüksek Mahkeme" olarak düşünülmüştür. Ancak o Yargıtay'ın üstünde bir makam olarak tasarlanmamıştır. Bununla beraber, Anayasamızın "Temel Yasa" olması dolayısıyla Anayasa Mahkemesi de "temel" olarak düşünülmelidir" (Arslan, 1999: 42).

Özbudun da 1961 ve 1982 Anayasalarında Anayasa Mahkemesinin "yargı organının bir parçası" ve "bir yüksek mahkeme" olarak düşünüldüğünü belirtmiştir. Ancak yazara göre Mahkemenin "fonksiyonunun mahiyeti, ona yargı organı içinde özel ve öncelikli bir yer vermektedir" (Özbudun, 1995: 345).

Anayasa Mahkemesi "Yüksek Mahkemeler" başlığı altında yer alsada yukarıdaki ifadeler Mahkemeyi bu kategori içinde değerlendirmenin güçlüğünü ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle Anayasa Mahkemesinin Yüksek Mahkemeler arasında bulunduğu düşüncesini kesin bir doğru olarak kabul etmenin zorluğu açıktır. Zaten Gözübüyük de Anayasa Mahkemesinin kanunların "Anayasa'ya uygunluğunu denetleyen bir yüksek mahkeme" olmadığını ve "çok görevli bir kuruluş" olduğunu belirttikten sonra şöyle

devam etmektedir: "Anayasa Mahkemesi sadece yargı hakkını kullanan bir yargı yeri değil, aynı zamanda Anayasamızın bütünlüğünü koruyan, işlerliğini sağlayan, hukuk devletinin, temel hak ve özgürlüklerin koruyucusu olan bir organdır" (Gözübüyük, 1986: 251).

Anayasa Mahkemesi de 1961 Anayasası döneminde verdiği 1963/28 karar sayılı ve 11 Şubat 1963 günlü kararında kendisinin "genel mahkemeler arasında" yer almadığını belirtmektedir (Akt. Arslan, 1999: 42). Diyebiliriz ki Anayasa Mahkemesi, kelimenin geniş anlamıyla tanımladığımız yargı teşkilatı içinde yer almamaktadır.

Demek ki Anayasa Mahkemesi hiyerarşik olarak yüksek yargı organlarının üstünde bir makam değildir, yani Anayasa yargısı Amerikan Modelinde olduğu gibi bir "Yüksek Mahkeme (Cour Suprême)" değildir, ama onların altında da bulunmamaktadır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin Anayasamızda "özel bir statüye" sahip olduğunu bunun da onun yerine getirdiği yasaların anayasaya uygunluğunun denetimi işlevinden kaynaklandığını belirtebiliriz. Bu denetim görevi esnasında Anayasa Mahkemesi milli iradenin ifadesi olan yasaların anayasaya uygun olup olmadığına karar vermektedir; oysa diğer yüksek yargı organları (Yargıtay, Danıştay...) Anayasa Mahkemesinin denetimini yaptığı bu yasaları uygulamak ve onlara uygun davranmak zorundadır (12).

Favoreu bu hususu şu şekilde açıklamaktadır: Anayasa hâkimini "olağan yargı yerlerinin hâkimlerinden ayıran şey; kamu erklerinin işlemlerini denetlemesi nedeniyle, onun faaliyetleri ve uyguladığı usul yargısal bir nitelik taşısa da, (Anayasa yargıcının) kararlarının çoğunlukla ve kaçınılmaz bir şekilde siyasî bir nitelik taşımasıdır: Kürtaja izin verilmesiyle ilgili kanunlar (1975 yılının ilk başlarında) 4 (Avrupa) Anayasa Mahkemesinin (13) (...) önüne gelmiş, bu soruna Mahkemelerin cevabı ne olursa olsun, kararlar kaçınılmaz olarak ilgili ülkelerde siyasî bir etki ortaya çıkarmıştır (...) Anayasa hâkimi (yaptığı denetimin doğası gereği) ister istemez politik bir rol ve fonksiyona sahiptir" (Favoreu, 1982: 29).

Alexis de Tocqueville Amerikan kurumları üzerine bugüne kadar yazılan en önemli eserlerden biri olarak kabul edilen "De la Démocratie en Amérique" adlı kitabında, daha 1835 yılında, yasaların anayasaya uygunluğu denetiminin genel mahkemelerce yapılması durumunda dahi denetimin siyasi bir içeriğe sahip olduğunun altını çizmekteydi. Yazar, yasaların "teorik ve genel" olarak yapılan anayasallık denetiminde (soyut norm denetimi) siyasi yönün kaçınılmaz olacağı ve bunun denetim organını politik tartışmanın tarafı yapacağı öngörüsünde bulunmaktaydı: "Amerikalılar kendi mahkemelerine çok önemli bir siyasi güç vermişlerdir; fakat mahkemelerine bu gücü ancak yargısal kimi vasıtalarla harekete geçirme imkânı vermelerinden dolayı onun etkinliğini büyük ölçüde azaltmışlardır. Şayet yargıç bir yasayı teorik ve genel olarak (soyut olarak, bir davayla bağlantılı olmaksızın) denetleyebilseydi, şayet insiyasitifi tamamen eline alsaydı ve yasa koyucunun işlemlerini iptal edebilseydi büyük bir ihtisamla politik sahnede yerini alırdı; siyasi bir partinin taraftarı ya da düşmanı olurdu. Böylece ülkede keskin görüş ayrılıklarına sebep olan konularda ister istemez taraf olmak durumunda kalırdı. Fakat yargıç bir yasayı onun özel bir olaya uygulanması esnasında, dikkatleri çekmeyen bir uyumsuzluk çerçevesinde incelediğinde yasaya karşı yapılan bu önemli müdahale kamunun gözünden kaçmaktadır. Genel mahkemelerce yapılan denetimde mahkemenin

kararı sadece kişisel bir menfaati korumaya yöneliktir; yasaya sadece dolaylı yoldan, tesadüfen bir müdahale olmaktadır" (Akt., Favoreu, 1996: 69).

Anayasa Yargısı Avrupa Modelinin teorisyeni Hans Kelsen denetlediği normun niteliğinden dolayı (yasalar) "anayasal yargı organının içtihadının her türlü politik etkiden arındırılmasının" mümkün olmadığını ve "bu konuda üyelerin bilinçli veya bilinçsiz olarak politik düşüncelere kendilerini kaptrabileceğini" belirttikten sonra "siyasi partilerin (mahkeme üzerinde) gizli ve kontrol edilemez etkilerinin yerine onların mahkemenin oluşumuna meşru katılımlarının sağlanmasının tercih edilir" olduğunu belirtmektedir (Kelsen, 1928: 227).

Türk Anayasa Mahkemesinin esin kaynağı olan Alman Anayasa Mahkemesi için de bu yargının doğru olduğu kabul edilmelidir. Zira Karlsruhe Mahkemesinin üyelerinin seçimi siyasi makamlar tarafından yapılmakta, gündemdeki siyasi sorunlar bir şekilde onun önüne gelmekte ve kararları bu siyasi sorunlara verilecek cevap konusunda belirleyici olmaktadır (Kürtaj konusundaki kararında olduğu gibi).

Ancak şu hususu gözden uzak tutmamak gerekir: Anayasa Mahkemesinin zaman zaman siyasi sorunlar konusunda karar vermek durumunda olması "onun asla politik bir yargı sistemi olduğu anlamına" gelmemektedir. Federal Alman Anayasa Mahkemesi örneğinde olduğu gibi, "Anayasanın bekçiliği ile görevli Anayasa Mahkemesi, son tahlilde, en yüksek seviyede otorite ile donatılmış anayasal bir yargı organıdır" (Hekimoğlu, 2004: 70).

2.2. Anayasa Mahkemesinin Kararlarının Etkisi

Siyasi otoriteler ve yargı makamları tarafından kendisine başvuru Anayasa Mahkemesi kesin hüküm niteliğinde onları bağlayan kararlar vermektedir. Kararlarının bağlayıcı gücü sayesinde Anayasa Mahkemesi diğer yargı organlarının içtihatlarını etkilemektedir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi üyelerinin üçte ikisinin (14) Yüksek Mahkemelerin üyeleri arasından çıkması Anayasa Mahkemesi'nin kararlarının bu Yüksek Mahkemelerde kabulünde önemli rol oynamaktadır (15).

Diyebiliriz ki Anayasa Mahkemesi kararlarının etkisi diğer mahkemelerin kararlarının ötesine geçmekte, onları bağlamaktadır. Aynı zamanda onun kararlarına karşı itiraz edilebilecek herhangi bir başvuru makamı da kabul edilmemiştir. Bundan böyle dava mahkemeleri ve üst yargı yerleri sadece iptal kararlarının sonuçlarıyla değil aynı zamanda ret kararlarının sonuçlarıyla da bağlıdır. Çünkü itiraz yoluyla gelen bir yasa hükmünün anayasaya aykırılık iddiasını Anayasa Mahkemesi reddederse o norma karşı 10 yıllık süre içinde tekrar başvuruda bulunulamamakta; bulunulsa bile Anayasa Mahkemesi bu itiraz başvurusunu incelemeyi reddetmektedir (An. mad. 152/4). Diğer bir ifadeyle, kararlarının bütün diğer üst yargı makamlarını bağlaması nedeniyle Anayasa Mahkemesinin diğer yargı organlarına göre daha avantajlı konumda olduğunu, diğerlerinin bir anlamda "üstünde" yer aldığını söyleyebiliriz, yani "yargı fonksiyonunun en yüksek organıdır" (Azrak, 1962: 652-653). Benzer bir tespit Federal Alman Anayasa Mahkemesi için de yapılabilir. Hekimoğlu, Mahkemenin bu ülkede "özel ve bağımsız" bir statüye sahip olduğunun ve onun "diğer yargı kollarına kıyasla, onların üzerinde bir üst yapı kurumu olma" özelliğinin altını çizmektedir (Hekimoğlu, 2004: 65-66).

Kamu gücünün herhangi bir işlemi nedeniyle hakları ihlal edilenlerin Anayasa Mahkemesinden bu ihlalin durdurulmasını istemeleri olarak ifade edebileceğimiz bireysel başvuru yolunun kabulü Anayasa Mahkemesinin kararlarının Yüksek Mahkemelerde kabulünde ve tam olarak uygulanmasında önemli rol oynayacaktır. Çünkü bireysel başvuru uygulandığı ülkelerde -her yıl yapılan binlerce başvurunun da bunu ispatladığı gibi- büyük bir ilgi görmektedir. Bu başvurular arasında da bir yargı yerinin, özellikle yüksek yargı yerlerinin verdiği kararların, anayasal haklar açısından yeniden değerlendirilmesi başvuruları çoğunluktadır (Favoreu et alii, 2000: 269). Bireysel başvuru yolu, hâkimlerin Anayasayı Anayasa Mahkemesinin kararları doğrultusunda yorumlamalarını sağlayacak ve böylece Anayasamızın 11. maddesinde belirtilen Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesi tam olarak hayata geçirilecektir (Sağlam, 2005: 139-168).

1982 Anayasası Anayasa Mahkemesi ve diğer Yüksek Mahkemelerin içtihadı arasında bir uyumsuzluk söz konusu olduğunda bunu çözmek amacıyla bir mekanizma öngörmekte midir? Anayasanın 158. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, Mahkeme kendi üyeleri arasında, ister asıl üye isterse yedek üye olsun, Uyuşmazlık Mahkemesinin Başkanını atamaktadır. Anayasa Mahkemesinin bu Mahkemenin Başkanını tayin etmede yetkili otorite olarak belirlenmesinin Anayasa Mahkemesinin kararları ile Uyuşmazlık Mahkemesinin kararları arasında uyum sağlamak amacıyla yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Buna karşılık Anayasanın bir diğer hükmü de bu uyumu sağlamada daha etkili bir vasıta olabilir : "Diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyumsuzluklarında, Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır" (An. mad. 158/3).

Bütün bu açıklamalarında işaret ettiği gibi Yargıtay ve Danıştay Anayasa Mahkemesinin kararlarının üstünlüğü ilkesine saygı göstermek yükümlülüğündedir. Anayasa Mahkemesi sadece kararların hüküm kısımlarının değil aynı zamanda karar gerekçelerinin de genel mahkemeleri tam olarak bağladığını belirtmektedir. Bu konuda Mahkemenin 1987/3 karar sayılı ve 27 Ocak 1987 günlü kararı yoruma yer bırakmayacak açıklıktadır.

"Anayasa Mahkemesi gerek iptal davası gerekse itiraz yoluyla açılan davalarda bir yasa hükmünün anlamını kendi hukuki görüş ve anlayışına göre yorumlayarak bir sonuçta varmakta..." ve bu sonuç bilindiği üzere Anayasa'nın 153. maddesi gereğince yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlamaktadır. Ancak, az da olsa kimi yargı yerleri bu yorumla kendilerini bağlı saymamakta ve dolayısıyla Anayasa'ya aykırı yorumların sürüp gitmesine ve değişik uygulamalara neden olmaktadır. Şu kadar ki, Anayasa Mahkemesi, bir yasanın Anayasa'ya uygunluk denetimini, bu yasanın ne yolda uygulandığına bakarak yapmak durumunda değildir" (AYMKD, Sayı 23: 46).

Diğer bir ifadeyle Anayasa Mahkemesine göre olağan yargı yerleri kararlarını verirken onun yorumunu izlemek zorundadırlar.

Anayasa Mahkemesinin bu konudaki tutumunu açıklayan yukarıdaki karara rağmen kimi yargı yerleri Anayasa Mahkemesinin ret kararlarındaki yorumla bağlı olmadığını ifade etmektedir. Danıştay 1988/142 karar sayılı kararında yargı yerlerinin Anayasa Mahkemesinin incelediği ve Anayasaya aykırı bulmadığı bir normu somut bir olaya uygulama durumunda kaldıklarında o norma Anayasa Mahkemesi tarafından verilen anlamla bağlı olmadığını belirtmektedir. Danıştay'a göre o normu uygulama durumunda

olan dava mahkemeleri onun farklı yorumlarını ortaya koyabilme imkânına sahip olmalıdır (Turan, 1993: 78).

Benzer bir iddiada Yargıtay Başkanınca 1991 yılında yargı yılının açılışı dolayısıyla yaptığı konuşmada ileri sürülmüştür. Şayet bir yasa birçok şekilde yorumlanabiliyorsa ve bu yorumların her birisi Anayasaya uygun ise bu yorumlardan hangisinin daha doğru olduğunu belirleme yetkisi Anayasa Mahkemesine değil de dava mahkemelerine ait olmalıdır. Anayasa ve yasalar ülkenin şartlarına daha uygun olan yoruma ancak onları somut olaylara uygulayanlar yorumlarsa kavuşabilecektir (Milliyet Gazetesi, 7 Eylül 1991).

Bununla beraber Duran'ın da belirttiği gibi mahkemeler, ister adli yargı düzeni isterse idarî yargı düzeni içinde yer alsın, Anayasa Mahkemesi kararlarına uygun hareket etmekle yükümlüdür. Bu durum anayasal yargı fonksiyonunun mantıkî sonucudur, çünkü Anayasa Mahkemesi kararları kesindir ve bütün yargı yerlerini bağlar (Duran, 1984: 82-83).

2.3. Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Statüsü

Anayasa Mahkemesi üyeleri Yüksek Mahkemelerin hâkimleri gibi düşünülmektedir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi üyeliği sıfatını kazandıkları andan itibaren hâkimlik statüsüne sahip olmakta ve hâkimlere tanınan güvencelerden yararlanmaktadırlar (Arsel, 433: 1965). Anayasa Mahkemesi üyeliği, üyenin Hâkimler ve Savcılar Kanununda belirtilen hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan mahkûm olması halinde kendiliğinden sona ermektedir (Any. mad. 147/2). Anayasa Mahkemesi üyesinin üyeliikle bağdaşmayan bir işi kabul etmesi, sağlık nedenleriyle görevini yerine getiremez hale gelmesi ve Mahkemenin çalışmalarına katılmama sebepleriyle üyeliğinin düşmesi ise ancak Anayasa Mahkemesi genel kurulunun bu yönde alacağı bir kararla olabilmektedir (Sağlam, 2004: 164-165).

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin kişisel suçları ve görevleri sırasında işledikleri suçlarla ilgili soruşturma açılmasının Anayasa Mahkemesinin iznine bağlanması Mahkemenin kararlarını etkileme yönünde üyelere yapılacak baskıları önleme, üyelerin bağımsızlığını temin etme açısından yerinde bir karardır. Başkan, gerekli gördüğü durumlarda işi Mahkemeye götürmeden önce bir üyeye ön inceleme yaptırabilir (2949 sayılı yasa, madde 55; İçtüzük, madde 24). Eğer Anayasa Mahkemesi, bu raporu görüş-tükten sonra soruşturma açılmasına karar verirse soruşturmayı CMK ilkeleri çerçevesinde yürütmek üzere üç kişilik bir kurul seçilir. Soruşturma kurulu kamu davasının açılmasını gerekli görürse bir iddianame düzenleyerek bunu, üyelerin görevi ile ilgili bir suç söz konusu ise üyeleri Yüce Divan sıfatıyla yargılayacak Anayasa Mahkemesi Başkanlığına; kişisel nitelikte bir suç ise Yargıtay Ceza Kuruluna verilmek üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına ulaştırır.

Anayasa Mahkemesi görevleriyle ilgili suçlardan dolayı kendi üyelerini Yüce Divan sıfatıyla yargıladığı gibi Yüksek Mahkemelerin üyelerini de aynı sebepten yargılama yetkisine sahiptir: Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyeleri, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcı vekilini; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleri.

Demek ki Anayasa Mahkemesi üyeleri yaptıkları işlevin niteliğinden dolayı Yüksek Mahkemelerin üyelerine göre Anayasa ve kanun hükümleri çerçevesinde çok daha güvenceli bir statüye sahiptirler.

SONUÇ

Anayasa'da Yüksek Mahkemelerle ilgili başlık altında düzenlense de Anayasa Mahkemesi genel anlamda yargı teşkilatı içinde yer almamaktadır. Anayasa Mahkemesi, kamu erkleri arasında özel bir yere, statüye sahiptir. Gerçekten de Anayasanın üstünlüğünü hayata geçirme, Anayasaya saygınlığı sağlama görevi nedeniyle Anayasa Mahkemesi yasama ve yürütme organları gibi "anayasal bir organ"dır. Diğer yandan, Anayasa Mahkemesi kendisine karşı hiçbir başvuru imkânı olmayan ve herkesi bağlayan kararlarına diğer yargı organlarını uymaya zorlamaktadır. Bu özellikleriyle Türkiye'de yasaların anayasaya uygunluğunu sağlamakla görevli organın Avrupa Modelindeki Anayasa Mahkemesi kavramıyla tam olarak uyduğu söylenebilir: "Anayasa Mahkemesi genel yargı mekanizmasının dışında yer alan, ondan olduğu gibi kamu erklerinden de bağımsız olan; özel olarak ve sadece anayasal uyumsuzlukları incelemek ve karara bağlamak üzere kurulan bir yargı organıdır" (Favoreu, 1996: 3).

NOTLAR

(1) Mauro Cappeletti ve Louis Favoreu'yu izleyerek yasaların anayasaya uygunluğunun denetiminde iki farklı modelin varlığından söz edebiliriz: Amerikan Modeli ve Avrupa Modeli. Bunlardan ilkinin, Amerikan Modelinin, ortaya çıkışı Amerikan Yüksek Mahkemesinin 1803 tarihli Marbury v. Madison kararına dayanmaktadır. Bu modelde yasaların anayasaya uygunluğunun denetimi yetkisi, yargı makamlarının tamamına tanınmakta ve niteliği ne olursa olsun bütün uyuşmazlıklar, anayasal yargı denetimi de dâhil olmak üzere, aynı mahkemelerce ve aynı koşullarda çözümlenmektedir. Mahkemeler önünde ortaya çıkan anayasallık sorununun çözümü özel bir mekanizmayı gerektirmemektedir. Bakmakta olduğu bir davada uygulayacağı normun daha üst bir normla çatıştığını tespit eden mahkeme, genel yargılama yetkisi çerçevesinde bu sorunu çözer: Diğer bir ifadeyle, mahkeme o olayda üstünde bulunan norma aykırı olan normu değil de üst normu uygular. Bu modelde anayasal uyuşmazlıklar ile diğerleri arasında, idari ve adli uyuşmazlıklar arasında olduğu gibi, bir ayırım yapılmamaktadır. Zira uyuşmazlıklar, aynı hâkim önüne taşınmakta ve onun tarafından çözümlenmektedir. İçtihadî yolla hayata geçirilen bu modelin Avrupa ülkelerine aktarılması denemeleri özellikle iki kıtanın erkler ayrılığı ve yargı organının yapısı konusunda farklı konseptasyonlara sahip olmaları nedeniyle mümkün olmamıştır.

Viyana ekolünün kurucusu Hans Kelsen, 1920 tarihli Avusturya Anayasası projesi ve teorik çalışmaları ile Amerikan Modelinin karşısında yeni bir tip anayasa yargısı modeli ortaya koydu. Bu modelde genel uyuşmazlıklardan ayrılan anayasallık sorunları sadece bu amaçla kurulmuş ve bu alanda tek yetkili olan bir mahkemenin görev alanıdadır. "Özel Mahkeme" herhangi bir somut olayla bağlantılı olmaksızın da siyasi otoritelerin, yargı makamlarının veya bireylerin başvurusu halinde herkesi bağlayan kararlarıyla anayasal uyuşmazlığı çözüme bağlamaktadır. Genel mahkemeler de bakmakta oldukları davalarda ortaya çıkan anayasaya aykırılık sorununun çözümünü bu özel mah-

kemeden istemek ve onun kararı doğrultusunda hareket etmek sorumluluğundadır (Bkz., Favoreu, 1996).

(2) Türk doktrininde çoğu yazarın (Özbudun, 1995: 345; Kanadoğlu, 2004: 3) "anayasal organ" yerine "anayasa organı" kavramını kullandığı gözlemlenmektedir. Aslında tanımlarına baktığımızda iki kavramında aynı şeyi ifade ettiğini görmekteyiz: "Bir anayasa organından söz edebilmek için sadece anayasada zikredilmek yeterli değildir; bu organın varlığı statüsü ve önemli yetkileri anayasada düzenlenmelidir" (Kanadoğlu, 2004: 3). Biz bu iki kavram arasında "anayasal organ" kavramının tercih edilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü kavramın Fransızca'daki ifadesi olan "organe constitutionnel" ibaresinin tam çevirisi "anayasal organ"dır. Diğer yandan "anayasa organı" kavramı, bir tüzel kişiliği olmayan anayasanın bir organının olması da düşünülmemeyeceği savıyla eleştirilere uğramaktadır (Bkz., Kanadoğlu, 2004: 4) ve bu eleştirilerde de kimi haklı yönler vardır. Oysa "anayasal organ" kavramı bu eleştirileri de bertaraf edecek niteliktedir. Tabii ki burada kavramı sözlük anlamında ele alıp, anayasada zikredilen bütün organları bu statüye sokmak hata olacaktır. Kavramı, yukarıda tanımını verdiğimiz şekilde anlamak ve ona uygun şekilde kullanmak gerekir.

(3) Yazar geniş anlamıyla yargı kavramının, "yargısal bir işlev yerine getiren organların tamamını" ifade etmekte olduğunu belirtmektedir.

(4) 1961 ve 1982 Anayasalarında "Yargı" ile ilgili esasları belirleyen Üçüncü bölümlerin alt başlıkları farklı şekilde numaralandırılmıştır: 1982 Anayasası Roma rakamları ile (I, II, III...) bu sıralamayı yaparken 1961 Anayasası harfleri kullanmıştır (A, B, C...). Her iki Anayasamızın tam metni için bakınız: <http://www.anayasa.gov.tr/aym03.htm> (10 Mart 2005).

(5) Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu sözcüsü Muammer Aksoy Anayasa Mahkemesine kanunla yetki verilmesine şu sözlerle karşı çıkıyordu: Anayasal organlar yetkilerini Anayasadan aldıklarından onlara yasayla bir yetkinin verilmesi Anayasanın üstünlüğü ilkesine açıkça aykırı düşecektir. Anayasa Mahkemesine kanunla yeni yetkiler tanınacak olursa bu diğer organ ve Meclislere Anayasanın tanıdığı yetkilerin kanunla sınırlandırılması sonucunu da doğuracağından Anayasanın üstünlüğü ilkesi zedelenektir (Akt., Hocaoğlu ve Ocakcıoğlu, 1971: 83).

(6) Bu konuda ayrıntılı bilgi için şu eserlere bakılabilir: Gören, Zafer (1995); "Türk ve Alman Anayasa Hukukunda Anayasa Yargısının Sınırları ve Yürürlüğü Durdurma Kararları", Anayasa Yargısı S: 12, ss. 199-243; Serim, Bülent (1996); "Anayasa Yargısında Yürürlüğü Durdurma Yetkisi", Amme İdaresi Dergisi, C: 29, S: 1, ss. 3-28; Doğan, İlyas (1997); "Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Yürürlüğü Durdurma Kararları", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: 55, S: 4, ss. 45-64.

(7) Anavatan Partisi adına Anayasa Mahkemesinin bütçesi hakkında görüşlerini açıklayan Turhan TAYAN'ın 12 Aralık 2000 (2001 yılı bütçesiyle ilgili görüşmelerde) ve 4 Aralık 2001 (2002 yılı bütçesiyle ilgili görüşmelerde) tarihlerinde TBMM'de yaptığı konuşmalar için bakınız: <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil3/bas/b029m.htm> (15 Haziran 2003) ve <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b030m.htm> (15 Haziran 2003)].

(8) Anayasa Mahkemesinde şu anda görev yapmakta olan raportörlerin sayısı 23'dür. Bu konuda Mahkemenin resmî Internet sitesine bakınız:

<http://www.anayasa.gov.tr/general/icerikler.asp?contID=254&menuID=43&curID=56> (10 Eylül 2008)

(9) Anayasa Mahkemesi eski Başkanlarından Yekta Güngör ÖZDEN (8 Mayıs 1991 ve 1 Ocak 1998 tarihleri arasında Başkanlık görevinde bulunmuştur.) 1995 yılında Ankara Barosu Dergisinde yayınlanan bir söyleşide Mahkemede çalışan görevlilerin sayısını 143 olarak açıklamaktaydı (Özden, 1995: 4-10).

(10) Bu başlık altında yer alan diğer Yüksek Mahkemeler şunlardır: Yargıtay (mad. 154), Danıştay (mad. 155), Askerî Yargıtay (art. 156), Askerî Yüksek İdare Mahkemesi (mad. 157), Uyuşmazlık Mahkemesi (mad. 158). Ayrıca 1982 Anayasası aynı başlık altında Sayıştay (mad. 160) ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunu da (mad. 159) düzenlemektedir.

(11) Federal Alman Anayasası için bakınız: <http://www.jura.uni-sb.de/BIJUS/grundgesetz/> (1 Mart 2005). İtalyan Anayasası için bakınız: http://cdpc.univ-tln.fr/constit_italie_2004.htm (1 Mart 2005). Fransız Anayasasının metni için bakınız: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/textes/c1958web.htm> (1 Mart 2005).

(12) Burada şu hususu da ifade etmeliyiz ki Duran, 1982 Anayasası ile Anayasa Mahkemesi konusunda yapılan değişikliklerin Anayasa Mahkemesinin anayasal statüsünü etkilediğini iddia etmektedir. Yeni Anayasa döneminde Anayasa Mahkemesi "özünde ötekilerden farklı" olmayan "hiçbir siyasi yanı ve rolü bulunmayan bir yüksek mahkeme" haline gelmiştir (Duran, 1984: 79-81). Ancak yukarıda ilgili bölümde yapılan açıklamalar Duran'ın bu ifadelerine katılmanın zor olduğunu ortaya koymaktadır.

(13) Kürtajın yasaklanması veya kürtaja izin verilmesi sorunu konusunda 4 Avrupa ülkesi Anayasa Mahkemeleri birbirine yakın zamanlarda karar vermiştir: Avusturya Anayasa Mahkemesi (11 Ekim 1974 tarihinde kararını vermiş ve bu karar Şubat 1975'de yayınlanmıştır), Fransız Anayasa Konseyi (15 Ocak 1975), İtalyan Anayasa Mahkemesi (18 Şubat 1975) ve Federal Alman Anayasa Mahkemesi (25 Şubat 1975). Genel olarak verilen kararları değerlendirdiğimizde Avusturya, Fransız ve İtalyan Anayasa Mahkemelerinin aynı pozisyona sahip olduğuna işaret edebiliriz. Çünkü bu Mahkemeler kimi koşullar altında -bu koşullar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir- kürtaja izin veren yasaları anayasaya uygun bulmuşlardır. Sadece Karlsruhe Mahkemesi kürtaja izin veren yasanın Federal Alman Anayasasına aykırı olduğuna karar vermiştir (Favoreu et Philip, 1997: 327).

(14) 1982 Anayasasının getirdiği düzenlemeye göre Anayasa Mahkemesinde belli bir zaman kesitinde görev yapan üyelerin % 66,6'sı, yani 15 üyeden 10'u, daha önce Yüksek Mahkemelerden birinin üyesiydi (Sağlam, 2004: 150).

(15) Anayasa Mahkemesinin göreve başladığı Nisan 1962'den Mayıs 2002 yılına kadar Mahkeme'de görev yapan 101 üyenin atanmalarından önce görev yaptıkları kurumlara göre dağılımı şöyledir: 45 üye Yargıtay, 28 üye Danıştay, 4 üye Sayıştay, 4 üye Askerî Yargıtay, 2 üye Askerî Yüksek İdare Mahkemesi çıkışıdır. Ayrıca 3 öğretim üyesi, 5 avukat ve 6 üst kademe yöneticisi Mahkemede görev almıştır. Buradan anlaşılabilir ki 101 üyeden 79'u Anayasa Mahkemesinde göreve başlamadan önce Yüksek Mahkemelerin birinde çalışmıştır (Sağlam, 2004: 150).

KAYNAKÇA

- ANAYASA MAHKEMESİ, <http://www.anayasa.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 10.09.2008
- ARSEL, İlhan (1965), Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları, Mars matbaası, Ankara.
- ARSLAN, Çetin (1999), Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi, Nobel Yayınları, Ankara.
- AZRAK, Ülkü (1962), "Türk Anayasa Mahkemesi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(1):649-700.
- DELPRE, Francis et Rasyon-Roland, Anne (1987), "Chronique – La jurisprudence constitutionnelle et l'analyse des décisions", *Annuaire international de juridiction constitutionnelle*, tome III, Economica & PUAM, ss. 455-478.
- DURAN, Lutfi (1984), "Türkiye'de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu", *Anayasa Yargısı*, 1:57-87.
- ESCARRAS, Jean Claude (1992), "Italie - Les méthodes de travail des juridictions constitutionnelles", *Annuaire international de justice constitutionnelle*, tome VIII, Economica & PUAM, ss. 275- 281.
- FAVOREU, Louis (1982), "Rapport général introductif", in *Cours constitutionnelles européennes et droits fondamentaux*, Economica, Paris, ss. 25-51
- FAVOREU, Louis (1996), *Les Cours constitutionnelles*, 3e edition, PUF, Paris.
- FAVOREU, Louis et Loic, Philip (1997), *Les grandes décisions du Conseil constitutionnel*, 9e édition, Dalloz, Paris.
- FAVOREU, Louis; Gaia, Patrick; Ghevontian, Richard; Mestre, Jean-Louis; Pfersmann, Otto; Roux, André et Scoffoni, Guy (2000), *Droit constitutionnel*, 3ème édition, Dalloz, Paris.
- GÖZLER, Kemal (2000), Türk Anayasa Hukuku, Birinci basım, Ekin Yayınları, Bursa.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref (1986), Anayasa Hukuku, Birinci basım, Sevinç Matbaası, Ankara.
- HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan (2004), Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları, Birinci baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- HOCAOĞLU, Şeref ve Ocakcıoğlu, İsmet (1971), Anayasa ve Anayasa Mahkemesi, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- KANADOĞLU, Korkut (2004), Anayasa Mahkemesi, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- KELSEN, Hans (1928), "La garantie juridictionnelle de la Constitution – La justice constitutionnelle", *Revue du droit public et de science politique en France et à l'étranger* (RDP), tome XLV, ss. 197-257.
- KIRATLI, Metin (1966), Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi, Sevinç Matbaası, Ankara.
- MİLLİYET GAZETESİ; 7 Eylül 1991
- ÖZDEN, Yekta Güngör (1995), "Anayasa Mahkemesi Başkanı Sayın Yekta Güngör ÖZDEN İle Söyleşi", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 55, Sayı:1, ss. 4-10.

- ÖZDEN, Yekta Güngör (1988), "Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Hukuksal Konumu", Bahri Savcı'ya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayını, Ankara, ss. 375-392
- ÖZBUDUN, Ergun (1995), Türk Anayasa Hukuku, 4. baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- RENOUX, Th. S. et Villiers, M. De (1994), *Code constitutionnel*, 1e édition, Litec, Paris.
- SAĞLAM, Musa (2004), *L'expérience de la justice constitutionnelle en Turquie*, thèse de doctorat, Université Panthéon-Assas, Paris.
- SAĞLAM, Musa (2005), "Bireylerin Anayasa Mahkemesine Başvurusu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 60:139-168
- TANÖR, Bülent ve Yüzbaşıoğlu, Necmi (2001), 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 2. basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- YILDIRIM, Turan (1993), "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı", *Amme İdaresi Dergisi*, 26(4):69-80